

ПАМ'ЯТЬ ПРО КОЗАЦТВО У МУЗЕЙНОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Ключові слова: козацтво, музей, культурна спадщина, пам'ять.

Keywords: cossacks, museum, cultural heritage, memory.

Одним із найяскравіших періодів в історії України є доба козацтва. Це був один із важливих етапів українського державотворення та формування української нації. Козаки були символом мужності та незалежності українського народу, тому в нашій державі створені меморіальні простори, які спрямовані на збереження пам'яті про козацьку минувшину.

Унікальним місцем пам'яті про історію козацтва є Національний заповідник «Хортиця» у Запоріжжі. Він був відкритий у 1965 р. і на етапі заснування мав назву «Музей історії Запоріжжя». Музей містив експозиції, присвячені історії острова Хортиці з прадавніх часів до моменту відкриття. За спрямуванням вони відповідали радянській ідеології, з особливим акцентом на темах «класової боротьби».

З відновленням незалежності України музей був реформований. У 1993 р. він набув статусу національного заповідника та сучасної назви. Сьогодні до Національного заповідника «Хортиця» входять острів Хортиця, прилеглі острови Байда, Три Стоги, Дубовий, Розстебин, скелі Середня, Близнюки, урочища Вирва на правому березі Дніпра, а також пам'ятка історії національного значення «Кам'янецька Січ» на Херсонщині [5].

Сам Національний заповідник складається з кількох атракцій. До них належить безпосередньо музейний простір, який був суттєво оновлений до початку повномасштабного вторгнення росії. Тут зберігаються унікальні джерела з історії українського козацтва, колекції зброї, предметів побуту, козацькі чайки. Також у музеї є діорами. Одна з них – «Битва Святослава». Вона відтворює останній бій великого князя Святослава біля Дніпровських порогів у 972 р. На діорамі «Військова рада на Січі» зображено проведення козацьких зборів на січовій площі та відтворено атмосферу козацького часу [4].

На території Національного заповідника науковцями було створено укріплення, що відповідало Запорозькій Січі. Вона відтворена дуже реалістично, з дотриманням усіх деталей. Сама Січ складається з двох частин. Одна з них – це Малий кіш, тобто торгове та ремісниче містечко. Інша частина відтворює архітектуру Великого коша, тобто безпосередньо козацького гарнізону. Січ оточена системою фортифікаційних укріплень, які відповідають зразкам XVI–XVIII ст. Вона має рів, вал із гостроколом, оборонні вежі [5].

Козацьким традиціям відповідає організація внутрішнього простору. Тут розміщені Будинок кошового отамана, Військова канцелярія, пушкарня, козацькі курені, кузня, гончарня, корчма, грецька хата, у якій приймали послів. У центральній частині розміщений майдан, де збиралися козаки на Генеральну Військову раду. На майдані є дерев'яна церква Покрови Пресвятої Богородиці. Інтер'єр кожної з будівель є втіленням козацьких традицій, побуту, історії.

Унікальна колекція зброї представлена у музейній експозиції Пушкарні. Вона складається із різних гармат, ядер, рушниць, пищалей, шабель та іншого.

На Хортиці знаходиться унікальний Музей судноплавства. Він функціонував до 2022 р. як ангар з відновлення та дослідження козацьких кораблів. Тут знаходяться козацький човен 1736–1739 рр.; дубель-бот «Дніпро» 1737 р.; «Бригантина» 1736–1739 рр.; вантажні човни ХІХ ст. – «Байдак», бліндаж та інші. У цьому музеї зберігається унікальна колекція якорів, найдавнішому з яких більше тисячі років [5].

На території Хортиці також знаходиться комплекс давнього святилища, туристичний комплекс «Скіфський стан». На території музею до початку повномасштабного вторгнення також постійно діяли тематичні виставки. Після початку російської воєнної агресії Національний заповідник «Хортиця» неодноразово зазнавав авіаобстрілів та руйнувань.

Історико-культурний заповідник «Чигирин» був створений у 1989 р. Статусу національного він набув із 25 грудня 1995 р. Сьогодні він охоплює велику територію міста Чигирин та прилеглих сіл. У межах заповідника працює п'ять музеїв: Музей Богдана Хмельницького у Чигирині; Суботівський історичний музей; Музей археології «Чигирин»; Медведівський краєзнавчий музей; Туристично-етнографічний музей просто неба «Козацький хутір» у с. Стецівці поблизу Чигирин [2].

Музей Богдана Хмельницького розміщується у колишній гетьманській столиці – м. Чигирині, у будівлі колишньої повітової управи. У залах музею висвітлено теми, які розкривають військову, державницьку та зовнішньополітичну діяльність гетьмана, розповідають про історію гетьманської столиці – міста Чигирин. Музейне зібрання нараховує приблизно 2 000 експонатів.

Головне місце в колекції займають пам'ятки козацької доби: зброя та спорядження, предмети декоративно-ужиткового мистецтва, нумізматики, побутові речі. До визначних історико-культурних пам'яток музейної збірки належать зразки холодної та вогнепальної зброї: шаблі, ножі, бойові сокири, чекани, рушниці. Серед експонатів музею – польова гармата ХVІІ ст., прикрашена зображенням польського герба «Побуг» – в овальному щиті перевернута вниз підкова з кавалерським хрестом на ній [2].

Значну частину музейної колекції становлять твори українського образотворчого мистецтва, зокрема серія картин «Гетьмани України» Данила Нарбути. Унікальною пам'яткою історії України є Суботівський історичний музей на хуторі Б. Хмельницького. Тут є пам'ятка архітектури ХVІІ ст. – Іллінська церква, де, за низкою джерел, був похований Б. Хмельницький.

У березні 1993 р. у Києві за розпорядженням представника Президента України у м. Києві було створено державний культурно-освітній та науково-дослідний заклад історичного профілю Музей гетьманства. Мета створення цього музею – дослідження та популяризація історії українського державотворення. Він розміщений у будинку-пам'ятці архітектури кінця ХVІІ ст. з надбудовами у ХІХ ст., відомому в Києві як «будинок Мазепи». До того ж на базі Музею гетьманства відбуваються мистецькі виставки, присвячені історії козацтва [3].

У музеї представленні експозиції, присвячені Богдану Хмельницькому, Івану Мазепі, Пилипу Орлику, Павлу Скоропадському. Фонди Музею гетьманства налічують понад 9 000 музейних предметів. Серед експонатів музею є унікальні пам'ятки історії України. Наприклад, родинний герб Б. Хмельницького, барокова гравюра художника Іларіона Мигури «Мазепа серед добрих діл своїх», виконана у 1706 р.; карти Української козацької держави XVII–XVIII ст. Цікавим експонатом є мапа України Йоганна Баптиста Гомона, створена в Німеччині в 1716 р. У музеї також зберігається добірка речей з козацького побуту: шаблі, гарматні ядра, порохівниці, люльки для куріння [3].

Отже, найбільшими комплексами, що зберігають пам'ять про козацькі часи, є Національний заповідник «Хортиця», Історико-культурний заповідник «Чигирин», Музей гетьманства у Києві. Їх колекції є прямим свідченням героїчної та багатой історії України. Вони можуть використовуватися не лише для ознайомлення широких мас населення з українською минувиною, а й слугувати джерелами для наукових досліджень доби козацтва. Проте в умовах війни меморіальні комплекси та їх експонати потребують особливого захисту та цілеспрямованої політики їх збереження.

Джерела та література

1. Волошина А. Л. «Школа Березини козацького роду» – етнокультурний проект популяризації козацької спадщини. *Освіта та розвиток обдарованої особистості: щомісячний науково-методичний журнал*. 2016. № 12(55), грудень. С. 25–29. URL: <https://otr.ioid.gov.ua/images/pdf/2016/12/10.pdf>
2. Історико-культурний заповідник «Чигирин». URL: <http://chigirinzapovidnyk.org.ua/>
3. Музей гетьманства. URL: <https://hetmanmuseum.com.ua>
4. Національний заповідник Хортиця. URL: <https://hortica.zp.ua/ua>
5. Острів Хортиця. URL: <https://ostriv.org/tourist/zaporizka-sich/>
6. Сичевська Л. Є. Козак очима нашого сучасника. *Освіта та розвиток обдарованої особистості: щомісячний науково-методичний журнал*. 2017. № 1(56), січень. С. 26–28. URL: <https://otr.ioid.gov.ua/images/pdf/2017/2/09.pdf>

Буран Анна

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПРОБЛЕМА НАСЛІДКІВ ГОЛОДОМОРУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Ключові слова: Голодомор, наслідки, втрати, концепція.

Keywords: Holodomor, consequences, losses, concept.

У голодні 1932–1933 рр. населення України зазнало чималої шкоди. Влада СРСР замовчувала та намагалася приховати страшну правду і наслідки. Систематичне вивчення Голодомору 1932–1933 рр. українськими науковцями розпочалося зі здобуттям Україною державної Незалежності. Опрацювання недоступних раніше матеріалів дало змогу дослідити причини трагедії, цілеспрямовані репресії радянської влади щодо українських селян, вияви масового голоду.